

КРШТЕЊЕ, СВЕТА ТРОЈИЦА И ЦРКВЕНА ПЕДАГОГИЈА У МИСЛИ СВЕТОГ ГРИГОРИЈА НИСКОГ*

Гордон С. Микоски

Апстракт: Овај есеј истражује повезаност учења Григорија Ниског између обреда крштења, учења о Богу као Светој Тројци и праксе црквене педагогике. Ове компоненте су сачињавале динамичну и разнолику целину за Григорија. Ако се један елемент истражи изоловано од других, његова јасноћа интерпретативне деформације Григоријевих дела. Ово значи да тренутна тенденција да се Григоријеве тријолошке идеје скупљају апстрактно или независно од чина крштења или праксе црквене педагогике одржава лажно уверење – да се учење о Светој Тројци може адекватно истражити ван литургијских и педагошких оквира.

Кључне речи: тријоложија, педагогика, крштење, Црква, Григорије Ниски, учење, пракса

Пристап и пратећи проблеми

Многа скорашња превирања у западном хришћанству око учења о Тројци су приказана у књизи римокатоличког теолога Катарине Моври Лакугне (Catherine Mowry LaCugna) *Бој за нас: Света Тројца и хришћански живот* (*God For Us: The Trinity and Christian Life*). Она каже: „Доктрина о Тројци је крајње практична доктрина са радикалним утицајем на хришћански живот“.¹ Не бих се могао више сложити и верујем да би се Григорије Ниски сложио са таквом тврдњом. Једна је ствар, међутим, потврдити ово уверење, а сасвим друга тачно прецизирати на који начин је доктрина о Тројци потпуно и сасвим практична за живот у Цркви. Чини ми се да се већи број дела о учењу о Светој Тројци бори за повезивање са животом у Цркви и обичним верницима. По мени, овај проблем делимично извире из начина на који савремени тројични (‘trinitarian’) богослови приступају својим историјским изворима и процењују их. Сакупљање теолошке мудрости – колико год дивно и ошамућујуће било – раздвојено од пракси и контекста Цркве у којој су такве идеје настале, често прикрива слојеве разноврсности и замагљује њихов практични карактер. Тврдим да овај проблем настаје и приликом читања Григорија Ниског, посебно ако се чита као да је он углавном систематички богослов а не првенствено пастир и учитељ Цркве.

* Наслов изворника: Gordon S. Mikoski, “Baptism, Trinity, and ecclesial pedagogy in the thought of Gregory of Nyssa,” *Scottish Journal of Theology* (2006), 59:2, стр. 175–182.

¹ Catherine Mowry LaCugna, *God For Us: The Trinity and Christian Life* (San Francisco: Harper San Francisco, 1993), стр. 1.

Рецимо да приступимо учењу Св. Григорија са тачке гледишта конкретне црквене праксе. Шта бисмо видели када бисмо користили ту праксу као објектив кроз који посматрамо његову теолошку перспективу? Да бисмо добили одговор на ово питање, изабрао сам чин крштења зато што он не само да баца ново светло на његову тројичну мисао, већ и упућује на живот Цркве у форми еклесиијалне педагогије.

Веза крштења, Свете Тројице и црквене педагогије

Крштење

Из Григоријевих списа можемо да идентификујемо суштинске елементе обреда крштења, како га је он вршио. Крштење је укључивало ригорозни период катихуменске припреме за одрасле обраћенике у никејско хришћанство. Захваљујући великом Григоријем наглашавању крштења као мистичког умирања и васкрсавања са Христом, чини се вероватним да је Васкрс био логичан датум за вршење обреда.² Такође се могао обавити о празнику Богојављења.³ Исповедање вере, молитва, призивање тројединог Бога, помазање уљем, троструко погружење у воду и давање причешћа су чинили централне компоненте крштењске Литургије коју је он вероватно служио.⁴

Однос између крштења и причешћа захтева даљи коментар. Григорије је тврдио да су људска бића сачињена од тела и духа. Крштење и причешће делују заједно у икономији преображавајуће благодати. Крштење утиче на тело и на његову потребу за преображењем. Причешће циља на преображавање душе.⁵ За Григорија, крштење и причешће су различити, али потпуно и нераздвојиво сједињени. Јединство крштења и причешћа у *Катихејском слову* сугерише да су се ове две тајне прослављале као део истог литургијског догађаја. Крштење је служило као литургијски и духовни ослонац за даље вршење евхаристије у верниковом животу и животу заједнице скупљене у вери.

Григорије је тумачио значај крштења на неколико међусобно повезаних начина. Ослањајући се на Мт. 28, Јн. 3 и Рим. 6, он је описивао обред као преображај крштенога од учешћа у стварности која вуче у неверје и смрт ка учешћу у животу који је троједини ('triune') Бог.⁶ У свом *Катихејском слову*, Григорије разматра крштење одмах после дискусије о смрти и васкрсењу као најузвишенијем догађају у тројединој икономији спасења.⁷ Тако, ако је страдање Христово објективан и историјски тренутак у тројединој икономији спасења, крштење је субјективно и увек савремено оприсутњавање крста и васкрсења у животу конкретних људи. Занимљиво је да Григорије тумачи три погружења у воду не као символ три божанске Личности, већ као симболе три дана која је Христос провео у гробу.⁸ Он тврди да од четири елемента од којих је састављен

² *Катихејско слово*, NPNF, ser. II, vol. 5, стр. 501.

³ Види *О Крштењу Христовом*, NPNF, ser. II, vol. 5, стр. 518–24.

⁴ *Катихејско слово*, NPNF, ser. II, vol. 5, стр. 501.

⁵ *Ibid.*, стр. 504.

⁶ *О Духу Светијоме*, NPNF, ser. II, vol. 5, стр. 322.

⁷ *Cat. Or.*, стр. 499–504.

⁸ *Ibid.*, стр. 503.

космос – ваздух, ватра, вода и земља – постоји посебан афинитет или сродство између воде и земље. Исус Христос је сахрањен у земљи; они који се крштавају су погружени у елементалног сродника земље: воду. Из земље, Христос је васкрснут из мртвих и сада живи новим и нетрулежним животом. Аналогно овоме, новокрштени излази из вода крштења мртав за стари живот и васкрснут силом Светог Духа за преображујући живот који карактерише успење из једног степена славе у други у овоме и у будућем животу.

За Григорија, крштење није био једновремени догађај. Оно формира архитектонску шему за целокупни живот Цркве и оних који су њени чланови. Можда је Жан Данијелу најбоље од свих описао крштењску динамику која прожима Григоријеву мисао у уводу свога дела *Платонизам и мистичка теологија (Platonisme et théologie mystique)*: „Целокупност духовног живота за Григорија Ниског је тајна смрти и васкрсења. У овом погледу се остварује тајна крштења којом, по учењу Апостола Павла, умиремо са Христом да бисмо са Њим васкрсли“.⁹ Данијелу је исправно видео да је крштење кључ за разоткривање Григоријевих учења о животу хришћанског учеништва и молитве. Тајна крштења се у Григоријевој мисли ширила тако да обухвати читав низ делатности верника у Цркви и друштву. Она је свеобухватна будући да има везе са образцем умирања староме себи и васкрситељном силом Духа Светога у крштеноме. Света Тројица дела у крштењу тако што врши фундаменталну и радикалну трансформацију у правцу славословног живота кроз веру и поистовећење са Исусом Христом.

Да би започео процес метаморфозе и да би служио као образац трансформације из једног степена славе у славу (2. Кор. 3, 18), обред крштења захтева молитву, воду, призивање тројединог имена и веру. Узимајући ове чиниоце у обзир, догађај крштења у садашњем животу крштенога сједињује прошла искупитељска дејства Тројединог Бога са есхатолошком будућношћу нетрулежног живота. Кроз овај обред, новокрштени је пресељен из царства смрти у царство живота заједно са Црквом.

Треба нагласити да за Григорија ово није аутоматски процес. Исповедање вере и плодови покајног живота су неопходни предуслови да крштење буде ефективно. Григорије је прилично пластично објаснио да је, без вере и свесрдног посвећивања из корена промењеном животу, коришћење воде на крштеноме обични људски ритуал. На крају *Кашихејској слова* он пише:

Ако онда, „оправши се“, као што каже пророк, у тој тајанственој бањи постајемо „чисти“ у својој вољи „одложивши зло“ наших душа, ми тиме постајемо бољи [људи], и промењени смо у боље стање. Али, ако се купка примени на тело а душа се није очистила од прљавштине страсти и напасти, ако је живот после просвећења на истој равни као непросвећени живот, онда, иако је то можда страшно рећи, ипак ћу то учинити без бојазни; у

---

⁹ ‘La vie spirituelle tout entière est pour Grégoire de Nysse un mystère de mort et de resurrection. Elle est à cet égard la réalisation du mystère même du baptême qui, selon le doctrine de saint Paul, nous fait mourir avec le Christ pour ressusciter avec lui’. Jean Daniélou, *Platonisme et théologie mystique: doctrine spirituelle de Sainte Grégoire de Nysse*. Théologie: Études publiées sous la direction de la Faculté de Théologie. S. J. de Lyon-Fourvière, no. 2. Nouvelle édition revue et augmenté (Aubier: Éditions Montaigne, 1944), стр. 2.

овим случајевима вода је само вода, јер се дар Духа Светога није јавио на ономе који се крштењем родио.¹⁰

Када су вера и покајање очито, вода крштења није само праисконски елемент; она постаје крстионица новог рођења који започиње и одржава трајни преображај кроз цео ток остатка живота крштенога и наставља се у будућем животу.

Крштење и учење о Светој Тројици

Као увод за размишљање о вези између крштења и учења о Тројици, било би мудро обазрети се на начин на који је Григорије схватао везу између литургијске праксе и доктрине. Он није веровао да теолошке или чак мистичке замисли треба да буду одвојене од конкретних телесних пракси. У спису *Против Евномија* он износи следеће симболичко тврђење:

Шта сем овога против нашег исповедања вере износе они који су остали привржени незнабоштву? Не ругају ли се они величанству светих Имена, у којима је вера потврђена [тј. крштењу]? Зар они не ниподаштавају тајанствене изразе и обичаје којима се служе просвећени? *И чија је то главна особина да по-иуш ђаџана смашрају како њобожности шреба да се сасиоји само од учења?*¹¹

Григорије није проводио пуно времена дискутујући како пракса и учење треба да буду повезане. Он је претпостављао да су пракса и учење већ увелико испреплитани и да је само прекид ове везе захтевао коментар. Према Григорију, само се пагански филозофи баве апстрактним доктринама неповезаним са заједничким, личним делањем. Потпуна апсурдност теорије неповезане са конкретном праксом заједнице Цркве је њему приказивала грешку таквог апстрактног приступања питањима од суштинског значаја. Насупрот томе, Црква не само да претпоставља како доктрина и пракса подразумевају једна другу, већ доктрину одражавају централни обреди као што је крштење.

На најосновнијем нивоу, учење о Светој Тројици представља покушај да се пружи убедљиво теолошко објашњење формуле која се користи на крштењу. Да би крштење било ефективно оно мора бити извршено у име тројединог Бога. Ово је било врло важно за Григорија зато што је симболисало улазак у тајну учешћа у троједином извору живота. Он је на једноставан а опет дубок начин настојао да протумачи језик који је Бог користио у крштењској литургији. Стога, изражавање доктрине је покушај да се разоткрије значење које је уграђено у црквену праксу и извире из ње.

У центру крштењског обреда Григорије је видео цело учење о Светој Тројици у крајње скраћеном облику. У суштинском тренутку, катихумен се крштава у једно име

¹⁰ *Cat. Or.*, стр. 508.

¹¹ *Против Евномија* [*Against Eunomius*], књ. 1, NPNF, ser. II, vol. 5, стр. 239. Курзив додат.

које је три. Григорије обраћа посебну пажњу на чињеницу да се новокршетни крштавају „у име Оца и Сина и Светога Духа“. Овде видимо суштинску повезаност између једног и троје, између једне божанске суштине и три динамично повезане Личности. У својој расправи упереној против Македонија (умро око 362. г.) и духобораца, Григорије не заступа само пуно божанство Духа већ и равнотрасне међуодносе Личности Свете Тројице. Григорије на основу крштењског обреда и искуства преображаја до кога долази путем крштења заступа једнак однос између три божанске Личности. Он запажа:

Видите ротирајуће коло славе како се креће од Сличног Сличноме. Сина прославља Дух, а Оца прославља Син; опет, Син има своју славу од Оца, и тиме Јединородни постаје слава Духа: и кроз шта ће се Син прославити до кроз величанство Духа? На исти начин, вера завршава круг, и прославља Сина кроз Духа, а Оца кроз Сина.¹²

Крштењска формула и искуство преображујуће благодати у обреду крштења откривају динамички кружни ток славе у срцу тајне тројединог Бога. Григорије је описивао три Личности као личности које су суштински отворене једна ка другој. Свака даје и прима славу у сарадњи са осталим двома. Свака сачињава друге и сачињена је славом коју даје и прима. Надаље, у обреду крштења особа се крштава у Једно Име које је Троје. У крштењу, дакле, овај вечни круг славе се отвара новокрштеноме и он или она почињу да учествују у троједином животу Бога.

Али не треба заправо помислити да крштењска формула открива све што има да се зна о тајни тројединог Бога. Док се може сазнати нешто о одређеним особинама и функцијама конкретних Личности и нешто о карактеру њиховог међусобног односа, заједничка суштина Свете Тројице остаје мистерија за људе. Оно што је откривено у Великом послању (Мт. 28, 19 – *прим. ред.*) и у крштењском обреду је чињеница да један Бог постоји као три Личности, а не као *природа њихове заједничке суштине*. У сваком случају, оно што је откривено људском роду служи да обезбеди избављење и излечење. Оно што нам је из троједине тајне откривено није намењено решавању интелектуалних загонетки, већ има за сврху конкретне, практичне и спасоносне ефекте.

Педагошки правац који извире из крштења и учења о Светој Тројици

Спајање крштења и учења о Светој Тројици је дало упечатљив педагошки правац у Григоријевој мисли. Крштење није једновремени догађај; оно формира тематски карактер за трајне процесе тројединог преображаја од крстионице преко гроба и надаље. Овај крштењски живот не захтева само троједину активност у нама и за нас, већ такође захтева и наше стремљење ка сталном учењу, откривању, тежњи и узрастању ка бескрајној Тројици. Захваљујући бескрајном карактеру тројединог циља славословног живота, педагошки процеси раста и преображаја никада не престају. Григоријево

---

¹² О Духу *Светоме*, NPNF, ser. II, vol. 5, стр 324.

виђење људске природе и судбине је у овом смислу слично математичком концепту асимптоте која је линија која „се стално приближава кривој не дотичући је“.¹³

Троједини Бог дела конкретно и материјално кроз крштење како би извршио исцељење онога што је изгубљено тиме што се човечанство заробило смрћу. Крштењем се започиње процес повратка славословном животу намењеном творевини од стварања човечанства. Стога крштење формира подлогу из које су се развила сва Григоријева учења о природи и току хришћанског живота. Духом-вођени процес напретка ка безграничној Тројници обезбеђује ослонац за пут трајног преображавања. Сваки састав и гледиште славе Тројнице мора коначно престати или уступити место пунијем, чудесно радоснијем и још више очаравајућем гледишту.¹⁴ Овај процес раста или успињања, чак и преко границе знаног разума, сам је по себи педагошки у смислу да захтева труд, вођство, измену нарави и напредак ка предмету наше жеље.

Доктринарни садржај или програм овог божанског учења је да функционише као нека врста мисаоне терапије за особу зараженом смрћу. Тај „главни програм“ није упућен спекулативној интелектуалној радозналости. Његов циљ је да излечи болесну особу и да јој помогне да напредује у славословном чуду. Григорије је схватио да иако сви имају удела у смртоносној болести, њени симптоми се манифестују на различите начине, и због тога она захтева различите начине лечења.¹⁵ За Григорија, троједини садржај предкрштењског и посткрштењског учења има исцелитељску функцију за душу, под условом мисаоне и моралне оријентације стварности као таквој (тј. Светој Тројници). Григорије се труди да одведе људе од културолошких и религиозних образаца смисла ка сусрету са троједином тајном Бога којег нам је открио Исус Христос кроз освећујућу силу Духа Светог, и личним присвајањем исте.

Импликације за образовање у данашњим Црквама

Григоријева комплексна међуповезаност крштења, Свете Тројнице и педагогије нам данас нуди неколико занимљивих увида. Прво, Григорије изричито тврди да учење о Тројници не може да служи као апстрактна и чисто мисаона доктрина. Гледати на ово учење као на дивну идеју неповезану са животом и праксом Цркве би значило узети учешћа у понашању сличном паганским филозофима. Уместо тога, ово учење мора бити укоренењено у суштинским конституишућим праксама Цркве и да израста из њих: посебно у конкретним, одређеним и црквеним праксама крштења у Цркви и за Цркву усред болесног и умирућег света.

Друго, центар обреда крштења нам нуди формулацију учења о Светој Тројници у крајње сажетој форми. Динамичко кружење божанске тајне је разоткривено и оприсутњено у крштењу Једним Именом које је Тројница. То значи да бисмо могли учити о тајни Бога као Тројнице, добро је почети најобичнијим тумачењем обреда крштења и искуства благодаћу изазваног преображаја.

¹³ ‘Asymptote’, у С. Т. Owens, ed, *The Oxford Dictionary of English Etymology* (Oxford: Clarendon Press, 1966), стр. 58. Треба да имамо на уму како Григоријев концепт асимптотичне духовности такође претпоставља учествовање у животу Свете Тројнице.

¹⁴ *Против Евномија*, стр. 62.

¹⁵ *Cat. Or.*, стр. 474.

Треће, начин на који ми мислимо и говоримо о стварности на коју крштење упућује никада не може бити дефинитиван или исцрпљен. Ми не можемо потпуно разумети нити коначно говорити о стварности. У најбољем случају, морамо имати понизан и пажљив став што се тиче мисли које мислимо и језика којим се служимо односно троједине тајне. Иако Цркве морају да користе језик којим се служи Писмо, заједно са исцрпним изучавањем искустава преображаја, такво учење би требало да прихвати Григоријево упозорење о тврђењу да се сувише зна о тројединој тајни. У овом контексту Григорије може дати значајан допринос дајући савете како да се људи оформе у појединостима хришћанске вере, у исто време им омогућујући да живе конструктивно и у сарадњи у свету који је тешко издељен – посебно на нивоу религије и тврдњи истине о тајни Бога.

Коначно, Григорије нас позива да видимо како је учење о Светој Тројици најпрактичније од свих учења јер има везе, од почетка до краја, са начином на који ми живимо у слави тројединог Бога благодаћу која нам је дата на крштењу. Речено на други начин, обред и доктрина нас уче шта то значи премештати се свакодневно из смрти у живот умирући и васкрсавајући са Христом док заједничаримо у животу тројединог Бога. Ми непрестано умиремо свом старом човеку, својим старим концептуализацијама, својим старим начинима постојања, како бисмо приступили славнијем заједничарењу са славом и лепотом тројединог Бога – иако успут постоје места на којима престајемо бити способни схватити или изрећи своје искуство.

Стога на крају, привилеговање обреда крштења и спајање са учењем о Светој Тројици које делимично извире из њега недвосмислено упућују на педагошки смер у Григоријевој мисли. Савремена, тринитарна, систематска и практична теологија би мудро поступиле уколико би пратиле Григоријево вођство.

превод са енглеског:
Бојан Теодосијевић

**BAPTISM, TRINITY,
AND ECCLESIAL PEDAGOGY
IN THE THOUGHT OF
GREGORY OF NYSSA**

Gordon S. Mikoski

Summary: This paper elucidates the connections in Gregory of Nyssa's thought between the rite of baptism, the doctrine of God as Trinity, and practices of ecclesial pedagogy. These components formed a dynamic and differentiated whole for Gregory. To consider one element in isolation from the others runs the risk of interpretive distortion of Gregory's work. This means that the current tendency to harvest Gregory's trinitarian ideas abstracted or disembodied from the rite of baptism and practices of ecclesial pedagogy perpetuates the false notion that the doctrine of the Trinity can be adequately treated apart from liturgical and pedagogical concerns.

Key words: triadology, pedagogy, Baptism, Church, Gregory of Nyssa, doctrine, practice